

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІН- СТИТУТУ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ В НІМЕЧЧИНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

УДК 347.626.2

Українське право в своєму реформуванні та розвитку, як і будь-яка сучасна правова система, не може ізолюватися від світового досвіду, міжнародної уніфікації права і тенденції зближення національних правових систем. Наслідком цього стало запровадження в українське законодавство цілого ряду новел, відомих міжнародній практиці, зокрема, інституту шлюбного договору. У зв'язку з цим значимості набувають науково-теоретичні дослідження стану та перспектив розвитку даного правового інституту. Актуальність дослідження обумовлена наявністю ряду недоліків і прогалин у позитивному врегулюванні майнових та особистих немайнових відносин подружжя шлюбним договором, в тому числі ускладненого іноземним елементом, низкою проблем на нормативному та доктринальному рівнях, а отже, необхідністю теоретичного осмислення сучасного стану їх правового регулювання.

Питання порівняльно-правового аналізу шлюбно-договірних відносин різних іноземних держав не були предметом самостійного дослідження в національній науці. Тільки деякі порівняльно-правові аспекти регулювання шлюбних відносин в окремих європейських соціалістичних державах можна знайти у збірнику «Семейное право зарубежных европейских социалистических стран», в якому вступна стаття Г. М. Белякової узагальнює досвід правового регулювання шлюбно-сімейних відносин соціалістичних країн 70-х років ХХ ст. Вагомий вклад в розробку проблем порівняльного сімейного права внесла монографія О.А. Хазової «Брак и развод в буржуазном семейном праве (сравнительно-правовой анализ)», в якій автор аналізує винятково сімейне право держав Західної Європи, США і Канади. В цій праці акцентується увага на реалізації принципу рівноправності чоловіка і жінки і, зокрема, на правах заміжньої жінки. Російська наука сімейного права в контексті сучасного порівняльного дослідження в сфері шлюбних відносин представлена збірником наукових статей за редакцією В. В. Залесского «Семейное право Российской Федерации и иностранных государств» та монографією А. В. Слепакової «Правоотношения собственности супругов». Проте питання договірної регулювання майнових відносин в сім'ї і в першу чергу в шлюбі у вітчизняній науці залишаються малодослідженими. За останні роки в Україні було підготовлено ряд дисертаційних та монографічних

досліджень (І. В. Жилінкова, О.О.Ульяненко), в яких розглядалися питання правової природи шлюбного договору за законодавством України.

Така незначна кількість наукової літератури, присвяченої дослідженню питання шлюбного договору, зокрема в праві окремих держав не може заповнити прогалини, що виникли в результаті відсутності порівняльно-правових досліджень з цього питання, зокрема, з метою можливості запозичення позитивного досвіду правового регулювання. Тому є необхідність з'ясування особливостей правового регулювання відносин подружжя шляхом укладання шлюбного договору за законодавством Німеччини у порівнянні із законодавством України.

Правове регулювання законного та договірного режиму майна подружжя вміщується в шостій главі четвертої книги Німецького Цивільного Уложення (нова редакція від 02.01.2002 року з наступними змінами та доповненнями). Зокрема, в межах майнових відносин між подружжям в Німеччині виділяють спільність набутої власності, поділ майна та спільність майна.

Згідно § 1364 НЦУ майно чоловіка та дружини не стають спільним майном подружжя. Відповідно до § 1363 НЦУ, якщо подружжя не встановило інше шлюбним договором (ehevertrag), то вони живуть у режимі спільності приросту майна [3, с.234]. Правовою основою спільності майна при режимі спільності приросту є перебування в шлюбі, а фактичною передумовою спільності – ведення подружжям спільного господарства.

Ця спільність виступає законною формою майнових відносин подружжя в Німеччині. Тобто, якщо узагальнити, то при режимі спільності приросту майно чоловіка та дружини не утворює спільного майна подружжя. Це саме правило стосується майна, яке кожен із подружжя набув після укладення шлюбу. Тобто, майно подружжя залишається роздільним. Набуваючи будь-що в період дії режиму даного майна, кожен із подружжя тим самим примножує своє особисте майно [4, с. 346; 5, с. 66,77,79; 3, с. 235]. Спільність набутої вартості означає, що у випадку розірвання шлюбу майно подружжя буде поділено з наступним вирівнюванням між ними різниці у вартості набутого майна. Крім того, кожен з подружжя, як правило, несе відповідальність тільки за свої борги і надає в якості гарантії майно, що належить виключно йому. Кожен з подружжя може сам керувати своїм майном і вільно ним розпоряджатися. Однак і тут можуть бути винятки: необхідною є згода другого з подружжя у випадках розпоряджень, які стосуються всієї сукупності майна одного із подружжя чи якщо мова йде про предмети спільного домашнього господарства подружжя.

При розірванні шлюбу вартість набутого майна (приріст) вирівнюється між подружжям. Це означає наступне: спочатку встановлюється, яку

вартість майно кожного з подружжя становило при укладенні шлюбу (початкове майно) і яку вартість воно складає по закінченню подружнього життя (кінцеве майно), а сума, на яку кінцева вартість майна перевищує початкову вартість майна становить приріст. Загальні правила визначення вартості початкового і кінцевого майна для встановлення приросту передбачені § 1376 НЦУ.

Отже, початкове майно – це майно, яке належало кожному з подружжя на момент вступу у встановлений законом режим майнових відносин подружжя, за вирахуванням зобов'язань; зобов'язання можуть відраховуватися лише в розмірі, що не перевищує вартості майна. Тобто, якщо борги одного із подружжя переважають вартість наявного майна, то його початкове майно прирівнюється до нуля. Визначити початкове майно від'ємною величиною можна лише в шлюбному договорі [7, с. 84; 7, с. 172; 3, с. 237]. В основу обчислення вартості початкового майна кладеться вартість, яку майно, наявне при вступі в режим майнових відносин подружжя, мало на даний момент, а також, яке майно, що включається до складу початкового майна, мало на момент його набуття.

Кінцеве майно – це майно, яке належить подружжю після припинення встановленого законом режиму майнових відносин подружжя, за винятком зобов'язань. Якщо шлюб розірвано, то для вирахування збільшення вартості майна замість моменту припинення встановленого законом режиму майнових відносин подружжя застосовується момент початку розгляду в суді заяви про розірвання шлюбу [6, с. 312].

У вартість кінцевого майна зараховується також сума, на яку це майно зменшилось в результаті того, якщо один з подружжя після вступу у встановлений законом режим майнових відносин подружжя: 1) здійснював безвідплатні надання, які не відповідали моральним нормам чи загальноприйнятими правилами поведінки; 2) витрачав майно; 3) навмисно вчиняв дії, які завдавали шкоди другому з подружжя.

Сума зменшення майна не зараховується у вартість кінцевого майна, якщо зменшення відбулося по меншій мірі за десять років до закінчення встановленого законом режиму майнових відносин подружжя або, якщо другий з подружжя був згідний з безвідплатними наданнями чи витратами [4, с. 143, 149].

Вирівнювання приросту майна подружжя здійснюється у випадку закінчення дії режиму спільності приросту їх майна, що відбувається у випадках смерті одного із подружжя, розірвання шлюбу, укладення шлюбного договору, який відміняє законний режим майна подружжя [6, с. 312], визнання шлюбу недійсним, відновлення шлюбу у випадку появи одного із подружжя, раніше оголошеного померлим. Вирівнювання приросту означає, що якщо приріст майна одного з подружжя перевищує

приріст другого з подружжя, то половина цієї переваги надається другому з подружжя в якості компенсації. Зазначене вирівнювання відбувається в грошовій формі.

Таким чином, можна зауважити, що німецька модель об'єднує позитивні риси режимів спільності та роздільності майна подружжя, однак при цьому спостерігається певна складність при вирахуванні приросту майна подружжя, є певні застереження щодо окремих категорій майна подружжя, а тому сторони, щоб спростити майнові відносини між собою, досить часто застосовують договірний режим майна шляхом укладання шлюбного договору [2, с. 69-78].

Щодо суб'єктного складу шлюбного договору, то можна зазначити наступне, шлюбний вік у Німеччині є однаковим як для чоловіків, так і для жінок і визначається у 18 років [1, с. 550-551], тому, якщо шлюбний вік нижчий, то потрібна згода батьків, усиновлювачів чи опікунів як на укладення шлюбу, так і на укладення шлюбного договору. Оскільки шлюбний договір в німецькому праві охоплює тільки цивільні правовідносини подружжя, визнається можливим укладення шлюбного договору за посередництвом представників на основі довіреності [4, с. 115]. На одночасну присутність сторін у нотаріуса вказує ст.1410 Німецького цивільного Уложення, не вказуючи при цьому умову щодо обов'язкової явки до нотаріуса саме подружжя (осіб, які мають намір вступити в шлюб) особисто.

Німецьке сімейне законодавство подібне українському, і шлюбний контракт Німеччини може вміщувати ті ж положення, що й шлюбний договір за законодавством України. Закон також не допускає будь-якого обмеження прав подружжя. Однак що стосується порядку оформлення шлюбного контракту, то він має певні особливості у порівнянні із законодавством України. Якщо подружжя виключили чи змінили договором законний режим майна, то висувати заперечення щодо третьої особи, з якою один з них уклав правочин на основі таких змін лише у тому випадку, якщо шлюбний договір був внесений у реєстр майнових прав подружжя відповідного територіального суду, чи якщо третій особі було відомо про шлюбний договір на момент укладення правочину. Запис в реєстр вноситься в місцевому суді округу, де хоча б один із подружжя має постійне місце перебування. Внесення запису в реєстр здійснюється за спільною заявою подружжя, причому кожен із них вправі вимагати участі іншого [3, с. 318]. Передбачено лише декілька випадків, коли для внесення в реєстр достатньо заяви одного із подружжя [4, с. 123-124]. Реєстрація шлюбного договору в реєстрі – це право, а не обов'язок подружжя, а тому дійсність шлюбного договору від цього не залежить [5, с. 161]. Якщо один із подружжя займається торгівлею, то він зобов'язаний

zareestruvati shlyubnyi dogovir abo za miscem prozhivannya, abo za miscem provedennya torgovoy diyalnosti, yaksho vony ne spivpadayut [4, s. 124-125].

Mayno, vidilene pri ukladenni shlyubnogo kontraktu, - ce predmeti, yakі buли : 1) оголошені в шлюбному контракті в якості виділеного майна одного з подружжя; 2) набуті одним з подружжя внаслідок смерті спадкодавця і які були подаровані йому третьою особою, якщо спадкодавець в своєму останньому волевиявленні чи третя особа при даруванні заявили, що набуте повинно рахуватися як виділене майно; 3) придбані одним з подружжя на основі свого права, що належать до виділеного майна, чи в якості заміни предмета, що належить до виділеного майна, внаслідок його загибелі, пошкодження чи вилучення, або на основі угоди, пов'язаної з розпорядженням виділеним майном.

Подружжя повинне в шлюбному контракті, де сторони домовляються про режим спільності майна, вказати, чи спільним майном буде керувати чоловік чи дружина, чи подружжя буде керувати майном сумісно. Якщо в шлюбному контракті не міститься вказівки на це, то вважається, що подружжя управляє спільним майном сумісно.

Той з подружжя, хто управляє спільним майном, повинен здійснювати свої функції належним чином, інформувати другого з подружжя про управління та на його вимоги надавати йому відомості про стан справ. У випадку зменшення спільного майна він зобов'язаний передати до складу спільного майна інше майно в рахунок того, що вибуло, якщо зменшення майна сталося з його вини чи в результаті угоди, укладеної ним без необхідної згоди другого з подружжя. Особа, яка здійснює управління спільним майном, відповідає по зобов'язаннях другого з подружжя відносно спільного майна в якості солідарного боржника. Відповідальність виключається з припиненням встановленого законом режиму спільності майна, якщо зобов'язання у відповідності з відносинами між подружжям, переходять до другого з подружжя.

Вимагати скасування режиму спільності майна може кожен з подружжя. Той з подружжя, що не здійснює управління спільним майном, має право пред'явити позов про скасування встановленого законом режиму спільності майна, якщо: 1) його правам в майбутньому могла бути заподіяна істотна шкода в результаті того, що другий з подружжя не здатний до управління спільним майном чи зловживає своїм правом управління спільним майном; 2) другий з подружжя порушив свої зобов'язання щодо утримання сім'ї і це загрожує серйозними наслідками для утримання сім'ї в майбутньому; 3) в результаті зобов'язань, прийнятих на себе другим з подружжя, спільне майно обтяжене боргами такою мірою, що це завдасть істотної шкоди наступним придбанням того з подружжя, який

не управляє спільним майном; 4) управління спільним майном входить до кола обов'язків опікуна (піклувальника) другого з подружжя [2, с. 77]. Той з подружжя, хто управляє спільним майном, може пред'явити позов про скасування режиму спільності майна, якщо спільне майно в результаті зобов'язань, прийнятих на себе іншим з подружжя, обтяжене боргами такою мірою, що це завдасть істотної шкоди наступним придбанням. З моменту вступу рішення суду в законну силу режим спільності майна вважається скасованим і починає діяти режим роздільності майна.

Бувають випадки, коли подружжя бажає обрати інший, відмінний від законного, режим майнових відносин. В такому випадку, при переїзді в Німеччину, щоб сімейне майно автоматично не попало під режим спільності набутої власності, кожен з подружжя протягом чотирьох місяців, починаючи з першого дня перебування подружжя на території Німеччини, може опротестувати такий режим шляхом подання заяви в суд першої інстанції. У випадку, якщо встановлений строк не був дотриманий, у подружжя залишається можливість змінити майнові відносини шляхом укладення шлюбного контракту.

1. Ануфриева Л. П. Международное частное право : Особенная часть : в 3 т. / Л. П. Ануфриева. - Москва. - Издательство БЕК, 2002. – Т. 2. - 656 с.
2. Залесский В.В. Семейное право Российской Федерации и иностранных государств / В.В.Залесского. – Москва : 2004. – 310 с.
3. Слепакова К.А. Правоотношения собственности супругов. – М.: Статут.-2005.- с.444.
4. Familienrecht. Ein Studienbuch von dr. dr. H.C.Alexander Luderits.- М., 1999.
5. Harald Jung. Ehevertraege: Fragen des Familienrechts. Frankfurt am Main.
6. Muenchen Kommentar zum BGB. Muenchen, 1987.
7. Seidl H. Familienrecht. Muenchen, 1993

Oliynyk O.S.

Specialties of Legal Adjusting Regulation of Marriage Agreement in Germany: the Legal Comparement Aspect

This article deals with the question of legal adjusting of marriage agreement in Germany. The features of subject composition of marriage contract are analyzed and the conclusion and maintenance are given.

Keywords: marriage agreement, subject composition, the maintenance of marriage agreement.